

Zásady římského práva dědického a jejich odraz v novodobých zákonících

*JUDr. Pavel Salák jr., Ph.D.
PrF MU Brno*

Obsah

Nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest

Ambulatoria est voluntas defuncti usque ad vitae supremum exitum

Semel heres, semer heres

Svěřenské nástupnictví
-Římské kořeny
-Univerzální fideikomis

Přehled vývoje občanského práva na území ČR

19. stol. – ABGB /1811-1949, 1950, 1965/

1918 Vznik ČSR – zákon 11/1918 Sb. – recepční norma

Čechy , Morava, Slezsko – ABGB

Hlučínsko – BGB /do 1920/, ABGB

Slovensko – neexistuje kodifikace – obyčejové právo Uherské

Osnova 1937 – připravována od 20. let., v r. 1937 paragrafové znění x
legislativní proces skončil událostmi let 1938-1939

Zákon č. 141/1950 Sb. „střední kodex“

Zákon č. 40/1964 Sb., „socialistický zákoník“

- socialističtější, než vzorový občanský zákoník SSSR, opuštění řady institutů
/např. vydržení, držby,.../, opuštění tradiční terminologie

-Velké novelizace 1982, 1991 x platný dodnes

č. 89/2012 Sb. – občanský zákoník (prof. Eliáš & co)

NEMO PRO PARTE TESTATUS, PRO PARTE INTESTATUS DECEDERE POTEST

Gai 2, 99:

Ac prius de hereditatibus dispiciamus, quarum duplex condicio est:
nam vel ex testamento vel ab intestato ad nos pertinent.

*„A nejdříve pojednejme o pozůstalostech, kteréž jsou dvojího druhu:
připadají nám totiž buď podle testamentu, anebo intestátně.“*

- dva delační důvody
- přednost testamentární posloupnosti
- vylučovací poměr těchto obou posloupností

Dva delační důvody

-stejně i právo současné x ABGB, Osnova a NOZ

-Dědické smlouva – udávány kořeny římského práva - institut středověkého resp. novověkého práva

-Zrušena 1950 v souvislosti se změnou koncepce rodinného práva

Přednost testamentární posloupnosti

-Od Zákona XII. Desek (V.4 a V.5), respektují i ABGB, Osnova a NOZ x jen ve vztahu k intestátní posloupnost

533 ABGB:

„Dědické právo zakládá se na vůli zůstavitelově, vyjádřené podle zákonného předpisu; na smlouvě dědické podle zákona přípustné (602); nebo na zákoně.“

Vylučovací poměr těchto obou posloupností

512 zákona 141/1950 Sb.:

„Dědí se ze zákona, ze závěti anebo z obou těchto důvodů.“

534 ABGB:

„Uvedené tři způsoby dědického práva mohou také trvati vedle sebe, takže poměrný díl pozůstalosti přináležejí jednomu z dědiců podle poslední vůle, druhému podle smlouvy a třetímu podle zákona.“

Nemo pro parte testatus...

Dig. 50.17.7 Pomponius 3 ad Sabinum

Ius nostrum non patitur eundem in paganis et testato et intestato decessisse: earumque rerum naturaliter inter se pugna est "testatus" et "intestatus".

„Naše právo nedovoluje občanu pořídit částečně testamentem, částečně intestátně, neboť mezi těmito pojmy je přirozený zápas.“

Pugna – rvačka, bitva, potyčka, zápas, spor, hádka

Proč zápas? – Longchamp de Berriér – každá tato posloupnost je postavena na něčem jiném – jedna na vůli, druhá na příbuzenské vazbě

X

je to důvod, proč by se nemohly kombinovat?

Jsou i výjimky ze zásady

Nemo pro parte....výjimky

Nepominutelní dědicové

- vliv praetorského práva – právo i emancipovaným + právo nejen formální x i materiální.

Co ve chvíli, kdy jeden nepominutelný dědic bude kverelou úspěšný a druhý neúspěšný – vede k nutnosti opustit zásadu a kombinovat obě posloupnosti.

Vojenský testament

Dig. 29.1.6 Ulpianus 5 ad sab.

Si miles unum ex fundo heredem scripserit, creditum quantum ad residuum patrimonium intestatus decessisset: miles enim pro parte testatus potest decedere, pro parte intestatus.

„Jestliže voják pořídil testament o určitém pozemku, má se za to, že vzhledem k ostatnímu majetku zemřel jako intestatus. Voják totiž může pořídít o svém majetku dílem testamentem, dílem intestátně.“

Fr. von Zeiller:

„die liberale Oesterreichische Gesetzgebung hat ihn vorlängst verworfen, ...“

AMBULATORIA EST VOLUNTAS DEFUNCTI USQUE AD VITAE SUPREMUM EXITUM

Dig. 34.4.4 Ulpianus 33 ad sab.

Quod si iterum in amicitiam redierunt et paenituit testatorem prioris offensae, legatum vel fideicommissum relictum redintegratur: ambulatoria enim est voluntas defuncti usque ad vitae supremum exitum.

Dig. 32.22pr. Hermogenianus 4 iuris epit.

Si quis in principio testamenti adscripserit: "cui bis legavero, semel deberi volo", postea eodem testamento vel codicillis sciens saepe eidem legaverit, suprema voluntas potior habetur: nemo enim eam sibi potest legem dicere, ut a priore ei recedere non liceat.....

Dig. 45.1.61 Iulianus 2 ad urs. ferocem.

Stipulatio hoc modo concepta: " si heredem me non feceris, tantum dare spondes?" inutilis est, quia contra bonos mores est haec stipulatio.

AMBULATORIA EST VOLUNTAS DEFUNCTI USQUE AD VITAE SUPREMUM EXITUM

716 ABGB po novele (1916):

„Za nepřipojenou pokládá se doložka, připojená v závěti nebo dovětku, že neplatným má býti každé pozdější pořízení vůbec, nebo, nebude-li opatřeno určitou značkou.“

716 ABGB původní text:

„ Dodatek připojený v závěti nebo dovětku. že má býti neplatným každé pořízení vůbec, nebo není-li označeno určitou značkou, nevedí sice zůstaviteli, změnití svoji poslední vůli, nezruší-li se však v pozdějším pořízení výslovně právě výše uvedený všeobecný nebo zvláštní dodatek, nepokládá se jeho pozdější, nýbrž jeho dřívější poslední vůle za platnou.“

535 Osnova 1937:

Právních následků nemá doložka připojená k závěti nebo k dovětku, která prohlašuje za neplatná příští pořízení vůbec, nebo taková, jež nebudou zřízena určitým způsobem.

OZ 1950 a OZ 1964 nemají výslovně – dovozuje se z literatury

1581 NOZ 89/2012 Sb.:

„Prohlásí-li zůstavitel, že neplatná budou všechna jeho příští pořízení pro případ jeho smrti, anebo že budou neplatná taková pořízení, jež nebudou zřízena v určité formě, nepřihlíží se k tomu.“

Opustění a návrat zásady v ABGB

Důvody opuštění zásady – ochrana zůstavitele, aby nemohl být nucen potenciálním dědicem k napsání jiné závěti

Důvody návratu zásady

1. Ne až v r. 1916 x bylo v plánu už v rámci novelizačních příprav /neuskutečněných/ r. 1912
2. Ochrana zůstavitele je nedostatečná /může donutit udělat i onu značku + nebezpečí, že podmínku značky později zapomene a tak pozdější testament, byť vážně míněný, zneplatní

SEMEL HERES, SEMPER HERES

D28,5,89 Gaius I.S. de Cas. : „...itius, antequam stichus ex testamento heres exstiterit, heres esse non potest, cum autem semel heres exstiterit servus, non potest adiectus efficere, ut qui semel heres exstitit desinat heres esse.“

- Náboženský rozměr dědictví /nutnost vykonat sacra privata/
- Dědictví není jen záležitost majetková /začíná měnit až praetorský edikt/

Důsledky

- přijetí či odmítnutí dědictví nelze následně nijak zvrátit
- nemožnost učinit v testamentu rezolutivní podmínku
- odpovědnost za dluhy zůstavitele v plné výši

ABGB a Osnova

a zásada SEMEL HERES, SEMPER HERES

- **§ 696 ABGB:** „Výminkou se nazývá událost, od níž je nějaké právo odvislým. Výminka je jistivá nebo.... Jest odkládací, má-li odkázané právo nabytí své působnosti teprve po jejím splnění; je rozvazovací, když odkázané právo zanikne při jejím splnění.“
- **§ 608 /náhradnictví svěřenské/ ABGB:** „Zůstavitel může svému dědici uložit za povinnost, aby dědictví, které přijal, přenechal po své smrti nebo v jiných určitých případech druhému ustanovenému dědici. Toto opatření nazývá se náhradnictvím svěřenským. V náhradnictví svěřenském obsaženo jest mlčky náhradnictví obecné.“
- **§ 570 Osnovy:** „Zůstavitel může naříditi, že dědictví po smrti dědicově, nebo v jiných určitých případech má přejíti na jinou osobu.“

Střední kodex 141/1950 Sb.

§ 550 : *„Neplatná je podmínka, kterou zůstavitel omezil povolání někoho za dědice. Neplatné je i ustanovení závěti, že toho, co se zůstavuje, má dědic nabýt jen na určitou dobu nebo později než dnem zůstavitelovy smrti, jakož i ustanovení závěti o tom, na koho má dědictví přejít po smrti dědicově....“*

Zákoník č. 40/1964 Sb.

478: *„Jakékoliv podmínky připojené k závěti nemají právní následky; ustanovení 484 odst. 1 věty druhé tím není dotčeno.“*

Nástupnictví svěřenské I.

- **Náhradnictví** – stanovení náhradníka pro případ, že se osoba označená jako dědic dědictví neujme
- **Římské právo rozlišuje**
 - vulgární /obecná/ substituce
 - pupillární substituce – za nedospělce
 - kvazipupillární substituce – za osobu duševně chorou

Svěřenské nástupnictví – de facto vychází z pupillární /kvazipupillární substituce/

§ 609 /Pokud smějí rodiče určití náhradníky svým dětem/

§ 616: *„Zejména pozbude své moci svěřenské náhradnictví (§§ 608-609), ustanovené nepřičetnému, dokáže-li se, že v době svého posledního pořízení byl úplně přičetným...“*,

§ 608 in fine: *„.... V náhradnictví svěřenském obsaženo jest mlčky náhradnictví obecné.“*

Nástupnictví svěřenské II.

§ 608 /nástupnictví svěřenské/: „Zůstavitel může svému dědici uložit za povinnost, aby dědictví, které přijal, přenechal po své smrti nebo v jiných určitých případech druhému ustanovenému dědici. Toto opatření nazývá se náhradnictvím svěřenským.“

Německý název § 608 zní „Fideikommissarische.“ – kde se vzal?

Fideicommissum hereditatis – univerzální fideikomis

- **GAI II, 252:** *„Kdysi (příjemce univerzálního fideikomisu – pozn. autor) nezaujímal však ani postavení dědice, ani postavení odkazovníka, ale spíš kupce. Tehdy bývalo totiž zvykem, pomocí drobného peníze prodávat naoko tu pozůstalost tomu, komu se pozůstalost vydávala. A tytéž stipulace, které se obyčejně uzavírají mezi prodátelem pozůstalosti a kupcem, uzavíraly se i mezi dědicem a tím, komu se pozůstalost vydávala a to tímto způsobem: dědic si od toho, komu se pozůstalost vydávala, dával přislíbit, že mu bude uhrazeno všechno, co by byl odsouzen zaplatit z titulu dědice, anebo co by v dobré víře vydal, a že vůbec bude účinně obhajován, kdyby jej někdo z titulu dědice žaloval. Naproti tomu si ten, kdo pozůstalost přijímal, dával přislíbit, že mu bude vydáno všechno, co by dědici z pozůstalosti připadlo, a že mu bude dovoleno, aby pozůstalostní žaloby uplatňoval jako prokurátor nebo kognitor.“*

Dědic má postavení dědice – tj. odpovídá za pasiva x tato odpovědnost za dluhy je přenášena na odkazovníka pomocí vzájemných stipulací

SC Trebellianum /56 n.l./ - žaloby, které se nabízely dědici a proti němu, pokud postoupil majetek fideikomisáři, přenášeli se na fideikomisáře, případně proti fideikomisáři /pomáhaly i praetorské actio utilis/ - de facto došlo k univerzální sukcesy – proto univerzální fideikomis

SC Pegasianum /75n.l./ - reakce na fakt, že dědicové se odmítali chopit dědictví zatíženého velkým odkazem – vztahuje falciániánskou kvartu i na univerzální fideikomis

Odkaz větší než $\frac{3}{4}$ dědictví – neužije se SC Trebellianum, je potřeba použít vzájemných stipulací

Odkaz menší než $\frac{3}{4}$ dědictví – použije se SC Trebellianum a fideikomisář má pozici heres pro parte

Dědic se zdráhá převzít dědictví – může být fideikomisářem donucen x dědicovy nemůže být dědictví ani ku prospěchu, ani ku škodě – fideikomisáři pak případně celé dědictví

Justiniánská kodifikace – zjednodušení, návrat k SC Trebellianum s tím, že dědicovi zůstává zachován nárok na falciániánskou kvartu a odkazovníkovi možnost vynutit převzetí dědictví dědicem.

Fideikomisář není dědic – je tedy možno vázat na jakýkoliv okamžik, nejen na smrt dědice, je možno učinit i pod podmínkou rezolutivní

Pro fideikomisáře neplatí zásada:
SEMEL HERES, SEMPER HERES

Žaloby se týkali pouze majetkových záležitostí /akziva a pasiva/ x dědicem byl stále dědic – iura sepulchrum , náboženské povinnosti atp. příslušela stále jemu

X

ABGB 531 – dědictví je záležitost pouze majetkové povahy

ABGB 608: „Zůstavitel může svému dědici uložit za povinnost, aby dědictví, které přijal, přenechal po své smrti nebo v jiných určitých případech...“

Osnova 1937 570: „Zůstavitel může naříditi, že dědictví po smrti dědicově, nebo v jiných určitých případech má přejíti na jinou osobu.“

Eliášův návrh 1445: totožný s Osnovou

ABGB: svěřenské náhradnictví

x

Osnova + návrh : svěřenské nástupnictví

Poslední stopa v Osnově a Návrhu : povolání svěřenského nástupce se považuje i za povolání náhradníka

Děkuji za pozornost

JUDr. Pavel Salák jr., Ph.D.

10908@mail.muni.cz